

Ankara Ziraat Mektebi

Tarihî Çoban Mektebi. Milli Mücadelenin Ankara'daki İlk Karargahı.

Ankara Ziraat Mektebi binası, Ankara'nın Keçiören İlçesindeki Fatih Köprüsü'nün hemen yanında, Keçiören metrosu meteoroloji durağının önünde iki katlı taş binadır. Tapu kayıtlarında Tarihi Çoban Mektebi olarak kayıtlı bina 2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığınca tescillenmiştir. Binanın bir okul binası olarak ilk yapıldığındaki adı Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebidir. Sonradan adı Ziraat Mektebi olmuştur. Bina, yapılış amacı açısından değerli olduğu gibi Millî Mücadeledeki işlevi ve tarihi değeri açısından çok önemli bir binadır.

Ankara Ziraat Mektebi, Millî Mücadelenin Ankara'daki ilk karargâhı olan binadır. Mustafa Kemâl Paşa'nın Sivas Kongresi'ni yapıp 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelişinden itibaren Heyet-i Temsiliye üyeleriyle beraber yaklaşık dört ay (118 gün) kaldığı, Milli Mücadelenin o dönemki kararlarını aldığı binadır. Mustafa Kemâl Paşa, Ziraat Mektebi binasında dört ay kaldıktan sonra, Ankara İstasyonu'ndaki Gar Müdürlüğü binasında (Direksiyon binasında) ikamet etmeye başlamıştır. Çalışmalarını Ziraat Mektebinde sürdürmüştür. Ekim 1921'den itibaren Direksiyon binası hem ikametgâhı hem çalışma yeri olmuştur. Sonra da Ankara Belediyesinin satın alıp Mustafa Kemal Paşa'ya hediye ettiği Çankaya'daki bağ evine (Kasapoğlu Köşkü) yerleşmiş (1921), çok sonra da Çankaya'daki Pembe Köşk'e geçmiştir (Haziran 1932).

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar dünya genelinde tiftik üretiminde öncü ve hatta neredeyse tek ülkeydi. Özellikle Ankara ekonomisi temelde tiftik yetiştiriciliği ve sof dokumacılığına dayanmakta ve Avrupa'ya ihracatı önemli bir yer tutmaktadır. Ülkenin önemli gen kaynaklarından biri olan Tiftik keçisi ya da dünyada bilinen adıyla Ankara Keçisi 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar yalnızca Anadolu'da yetiştirilirken, bu dönemden sonra bugünkü Güney Afrika Cumhuriyeti, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa gibi çeşitli ülkelere de götürülerek yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu ülkeler tiftik keçilerini sürüler halinde çoğaltarak dünya tiftik üretiminde söz sahibi olmuşlar ve Osmanlı Devleti giderek dünyadaki tiftik ve sof

Numune Çiftliği ve Çoban Mektebinin 1920'li yılların sonundaki görünümü

Restorasyon sonrası Ankara Ziraat Mektebi binası: yeni adıyla Millî Mücadele ve Atatürk Müzesi binası

kumaşında tekel konumunu kaybetmiştir. 1830'lu yılların sonuna doğru İngiltere'de modern tiftik üretim endüstrisi kurulmuş, daha seri, hızlı ve kaliteli modern tiftik dokumacılığı dönemi başlamıştır. Bu ortamda Osmanlı Devleti'nde tiftik sektöründeki egemen konumunu yeniden canlandırma arayışları ve çabalarına da şahit olunmaktadır. İşte Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi bu çabaların bir ürünüdür.

II. Abdulhamit zamanında tarımda ve hayvancılıkta yenilikleri halka anlatmak, örnek uygulamalar sergilemek açısından çeşitli vilayetlerde ziraat mektepleri açılmaktadır. Ankara'da da bu amaçla ve tiftik keçisi yetiştirme ve ıslahı, tiftik yün ve dokumacılığı eğitimini vermek üzere devletin teknik ve mali imkânlarıyla Orman Ma'âdin ve Ziraat Nezâreti'ne bağlı olarak "Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi" adıyla açılışı yapılmıştır. Devletin görevlendirdiği bir komisyonun yer seçimi raporunun ve arazinin istimlakinin ardından, 1895 yılında yapımına başlanmış ve 1898 yılında açılmıştır. Mektebin açılışı dönemin valisi Memduh Paşa tarafından yapılmıştır.

II. Abdulhamit'in tahttan indirilmesinden ve II. Meşrutiyetin ilanından sonra, Ankara çiftçisinin de çok ilgi göstermemesi nedeniyle, hizmete açılışından on yıl sonra (1908'de) Çoban Mektebinin ismi, Ankara Ziraat Ameliyat Mektebine dönüştürülmüş, mektebin ağır kısımları tasfiye edilmiştir. Savaş hali nedeniyle 1914-1918 yılları arasında eğitime ara verilmiştir. Bundan sonra okulun adı Ankara Ziraat Mektebi olarak anılmaya başlanmış, halk arasında ve hatıralarda yaygın olarak kısaca Ziraat Mektebi veya Çoban Mektebi denilmeye devam edilmiştir. Halide Edip Adivar "Türk'ün Ateşle İmtihanı" adlı anılarında, Ankara'ya geldiklerinde konaklamak üzere getirildikleri Ankara Ziraat Mektebi binasını şöyle tasvir etmiştir:

Ankara'ya geldiğimiz üçüncü akşamı Numune Çiftliğinde bize ayrılan bir odayı işgal ettik. Burası merkez binanın ikinci katında vaktiyle talebeye yatakhane vazifesi görmüştü. Adnan ile işgal ettiğimiz odanın Ankara'ya bakan güzel bir balkonu vardı. Bina akasya ağaçlarının ortasındaydı. Önünden çiftlik arazisini sulayan Çubuk Çayı geçirdi. Çayın öbür tarafında iki büyük tepe vardı...Binanın alt katında çiftlik hocası otururdu. Etrafında da ahırlar vardı.

1930 yılında binada yatılı Ankara Yüksek Ziraat Mektebi hizmete açılmıştır. Bina 1937'de büyük bir tadilat geçirmiş ve ardından Meteoroloji Kuzey İstasyonu Binası olarak kullanılmıştır. 1952'den itibaren Meteoroloji Genel Müdürlük Binası olarak, sonra da Emniyet Genel Müdürlüğü araç bakım istasyonu olarak kullanılmış, tescil işleminden sonrada boşaltılarak kendi haline bırakılmıştır. 2018'de geçirdiği yangının ardından başlatılan restorasyonun ardından 2021 yılında Millî Mücadele ve Atatürk Müzesi olarak hizmete açılmıştır.

Sivas Kongresi yapıldıktan sonra, 18 Aralık 1919'da Sivas'tan yola çıkan Mustafa Kemâl Paşa ve beraberindeki Heyet-i Temsiliye üyeleri 27 Aralık 1919'da Ankara'ya ulaşmışlardı. Dokuz gün süren bu yolculuk esnasında, incelemelerde bulunmak için Kayseri ve Mucur'da birer gün kalınmıştı. Üç otomobille yapılan bu yolculuğun uzun sürmesi araçların eski ve bakımsız olmasına ayrıca yol ve hava şartlarına bağlanmaktadır. 19 kişiden oluşan Heyeti Temsiliye üyeleri arasında eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, eski Vali Mazhar Müfit (Kansu) Bey, eski Mutasarrıf Hakkı Behiç (Bayıç) Bey ve eski Washington Büyükelçisi Ahmet Rüstem (Bilinski) Bey, Erkânı Harp Binbaşısı Hüsrev Bey, Doktor Binbaşı Refik Bey, Kalem Amiri Üsteğmen Hayati Bey, Yüzbaşı Bedri Bey Piyade Yüzbaşı Cevad Abbas Bey, Topçu Teğmen Muzaffer Bey bulunmaktadır. İki katlı taş bina olan Ankara Ziraat Mektebi Ankara'ya gelişleriyle Mustafa Kemal başkanlığındaki Heyeti Temsiliye'ye tahsis edilmiştir. Mustafa Kemâl, 23 Nisan 1920 günü TBMM'nin açılışına

kadar bu binada çalışmıştır. Heyeti Temsiliye'nin bu binada aldığı kararlar yine binada kurulan telgrafhane marifetiyle kamuoyuna duyurulmakta ve Anadolu ile temas kurulmuş olmaktadır. Böylece Ankara Ziraat Mektebi Millî Mücadele hareketinin ilk karargâh merkezi olmuştur.

Misak-ı Millî'nin kabul edilmesi ve ardından da İstanbul'un işgali ve sonuçları Ankara'da bu binadan takip edilmiştir. Birçok temsilci, vekil ve halk Mustafa Kemâl ile bu binada görüşmüştür. Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili sorunlar ve çözümleri bu binada ele alınmıştır. Mustafa Kemâl ve arkadaşları Millî Mücadelenin en zor dönemlerini de bu binada yaşamışlardır. "Heyet-i Temsiliye'nin Ankara Ziraat Mektebi'ndeki günleri çok yoğun bir gündemle ve çalışma ortamı içerisinde geçmiştir. Bir yandan milletvekilleriyle yapılan toplantılarla ulusal politikalar şekillendiriliyor, diğer yandan Meclis-i Mebusân'ın toplantı hazırlıkları yapılıyordu. Hatta Meclis-i Mebusân'ın kabul ettiği Misâk-Millî ilkesinin ilk metni de bu toplantılarda Mustafa Kemâl Paşa tarafından Ankara Ziraat Mektebi'nde kaleme alınmış, İstanbul'da geliştirilmişti. Ulusal Bağımsızlık Savaşının hazırlıkları, halkın aydınlatılması ve Millî Mücadele ruhunun canlı tutulması, iç ve dış kamuoyunun bilgilendirilmesi ile ilgili faaliyetlerin ve araç ve usullerinin planlanması ve uygulamaya geçirilmesi ve pek çok sorunun çözümü bu binada ele alınmıştır. İstanbul'da toplanan Meclisin Misâk-ı Millî'yi kabul etmesinden hemen sonra 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilmiştir. Bazı milletvekilleri tutuklanmış ve Meclis dağılmıştı. Bu gelişmelerin ardından 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi toplanmış, Millî Mücadele hareketi meşruiyet kazanmıştı.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Mustafa Kemâl'in Ankara'ya gelişinden on beş gün sonra, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına Mustafa Kemâl tarafından Ankara'da 10 Ocak 1920'de çıkarılmaya başlanmıştır. Millî Mücadele'nin sözcüsü durumuna gelen gazete TBMM Hükümeti'nin yarı resmî organı olarak görülecektir. Gazetenin yazıları Heyet-i Temsiliye tarafından düzenlenmiş, ilk yazıların çoğu Mustafa Kemâl tarafından yazdırılmıştır. Temmuz 1920'ye kadar haftada iki gün yayımlanmış, sonra üç gün, daha sonra da cumartesi hariç günlük olarak çıkarılmıştır. Kısa sürede memlekette gazeteye yoğun ilgi olmuştur. Gazetenin ilk sayısında çıkış nedeni ve adının Hâkimiyet-i Millîye olması Mustafa Kemâl tarafından Hakkı Behiç'e not ettirilerek şöyle açıklanmıştır:

"Bugünden itibaren mevki-i intişare çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadisatını ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfî olarak vermedik. Gazetemizin bu ismi aynı zamanda takip edeceği tarik-i mücahedenin de nevidir. Şu hâlde denilebilirki Hâkimiyet-i Millîye'nin mesleği, milletin müdafaa-i hâkimiyeti olacaktır."

Sivas Kongresi'nin ardından, adını Mustafa Kemal'in verdiği, Sivas'ta yayın hayatına giren İrade-i Milliye Gazetesi, yine Mustafa Kemâl tarafından Ankara'da kurulan ve yayın hayatına Heyeti Temsiliye üyeleriyle yön verilen Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi ile İstanbul basınında Millî Mücadele taraftarı birkaç yayın organının çabalarına rağmen, Millî Mücadelenin amacı kamuoyuna iyi anlatılamıyor, yetersiz kalınıyordu. Bu yayın organları Anadolu'ya yeterince gönderilemiyordu. Millî Mücadele hareketinin amacını iç ve dış kamuoyuna etkili bir şekilde anlatılması için bir ajans kurma fikri ilk olarak Halide Edip Adivar ve Yunus Nadi Abaloğlu'ndan gelmiştir. Ankara Ziraat Mektebinde Mustafa Kemâl ile yaptıkları görüşmede bir ajansın kurulması fikri kabul edildi ve 6 Nisan 1920 tarihinde Anadolu Ajansı kurulmuş oldu. Mustafa Kemâl'in de çalışmalarını yürüttüğü merkez olan Ankara Ziraat Mektebi, Anadolu Ajansının da ilk faaliyet merkezidir. Ajans mensuplarının temel politikayı öğrenene kadar tüm bilgi ve haberleri Mustafa Kemâl'in onayından geçmiştir. Mustafa Kemâl, Ajansın kuruluşunda ve ilk zamanlarında olduğu gibi sonraki dönemlerde de Ajansın çalışmalarıyla yakından ilgilenmiştir.

Anadolu Ajansı, Milli Mücadele ruhunu canlı tutmak milli hareketin amacını iç ve dış kamuoyuna anlatmak, bu mücadeleyi bağımsızlığa ulaştıracak kararları halka bildirmek üzere henüz TBMM açılmadan on yedi gün önce kuruldu. Böylece özellikle işgal altına giren İstanbul ve Anadolu'nun diğer yerlerindeki halkın ve Ankara'daki mücadeleyi destekleyen basın organlarının, yabancı misyonların ve dış basının bu milli harekete ilişkin haber ve bilgi ihtiyaçları Anadolu Ajansının bültenleriyle karşılanmıştır. Ziraat Mektebine getirilen İngilizce gazeteler Halide Edip tarafından tercüme edilmektedir. Mustafa Kemâl ele geçirilen yabancı basının Ankara'ya gönderilmesi için farklı merkezlere telgraflar çekmiştir. Bültenlere ilgi yoğundur. Haberlerin büyük bölümü Ankara Hükûmetinin resmî açıklamaları ve resmî tebliğ niteliğindedir. Ankara Hükûmetinin amaçları doğrultusunda yayın yapan Hâkimiyet-i Milliye ile birlikte Anadolu Ajansı, Heyet-i Temsiliye, Büyük Millet Meclisi ve Millî Mücadele hareketine ilişkin bilgileri hedef kitleye ulaştırmış böylece Millî Mücadele hareketinin sesi olmuştur.

İttihat Terakki Kulübü binasının Meclis binasına dönüştürülmesi ve Büyük Millet Meclisinin açılış hazırlıkları Ankara Ziraat Mektebinde yapılmıştır. Mustafa Kemâl, 23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM'nin açılış nutkunu Ankara Ziraat Mektebindeki odasına hazırlamıştır. Böylece İstanbul Hükûmetine karşı Ankara Hükûmeti bu binada kurulmuştur. Ankara Ziraat Mektebinde, Meclisin açılış öncesi hazırlıklar yapılırken, Meclis binası olarak kullanılacak bina araştırılmış ve İttihat ve Terakki Kulübü binasının uygun olacağına karar verilmiştir. İttihat ve Terakki Partisinin Kulüp binası olarak Enver Paşanın talimatıyla başlanmış ve yapımı dokuz yıl süren tam tamamlanmamış bu binanın çatı, kiremit, sıra, avize gibi eksikleri yokluk içindeki zayıf yerel imkanlarla giderilmiş ve Meclis binası haline getirilmiştir.

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılmasının hemen ardından, Mustafa Kemâl'in Meclis adına işleri yürütecek, icraat yapacak bir hükûmetin kurulmasını istemiş, bunun üzerine Meclis, bir önergeyle 25 Nisan 1920'de Mustafa Kemâl'in başkanlığında 7 kişilik "Geçici İcra Heyeti" adıyla Bakanlar Kurulunu oluşturmuştur. Meclisin, 2 Mayıs 1920 tarihli oturumunda hükûmetin oluşumuna dair kanunu kabul etmesinin ardından yine Mustafa Kemâl başkanlığında 11 kişiden oluşan TBMM'nin ilk Hükûmeti (I. İcra Vekilleri Heyeti) kurulmuştur. Ankara Ziraat Mektebi binası, İstiklâl Savaşı boyunca Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği (Genelkurmay Başkanlığı) karargâh binası olarak tarihe tanıklık etmiştir. İsmet İnönü bu binada Genel Kurmay Başkanı (Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi) olmuş ve bu binada çalışmıştır. TBMM Hükûmeti (I. İcra Vekilleri Heyeti), 5 Mayıs 1920 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine (Genelkurmay Başkanlığına) Miralay (Albay) İsmet Bey'i getirmiş ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği teşkilatı Ankara Ziraat Mektebi Karargâhı içerisinde çalışmalarını sürdürmüştür. İsmet (İnönü) Bey, Abdi İpekçiyle yaptıkları röportajda, Millî Mücadele sırasında Ankara'daki hayat hakkında şöyle bahsetmektedir:

... Ben Ankara'ya ilk defa İstanbul'un işgalinden altı ay önce geldim. Kışı burada geçirdim. Ziraat Mektebi'nde yattım. O sıralarda Atatürk'te Ziraat Mektebi'nde kalıyordu. Tabldottan yemek yiyorduk. Bir kat elbisemiz vardı. Sabahtan akşama kadar memleketin her tarafında bir mesele vardı. Atatürk o işleri elimizde kudret olmayarak idare ediyordu. Sonra İstanbul'a döndüm. Tekrar Ankara'ya geldiğimde Meclis henüz kurulmamıştı. Davet edilmişti. Meclis kurulunca Meclise girdim. Genelkurmay Başkanı oldum. O zaman karargâhım orada (Ziraat Mektebinde) idi ...

Bugün Keçiören İlçesi sınırları içinde Kavacık Subayevleri Mahallesinde 33600 ada 3 parselde bulunan Mektep ve yerleşkesi, Numune Tarlaları ve Çoban Okulu binası olarak 20.11.2009 tarihinde Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 4627 sayılı kararıyla tescillenmiş olup, anıtsal koruma derecesine sahiptir. Merkez bina dışındaki ağıllar ve diğer tesisler mevcut değildir. Bazı kamu idareleri tarafından kullanılan ve sonra atıl bırakılan Ankara Ziraat Mektebi binası, 29.03.2018 tarihinde bir yangın geçirmiştir. Binanın tarihi dokusunun korunarak

yenilenmesi ve çevresinde bulunan 39 bin metrekare alanda peyzaj ve ışıklandırma çalışması yapılması planlanmıştır. Bu amaçla Milli Emlak Genel Müdürlüğü ile imzalanan protokolün ardından Keçiören Belediyesince yapılan restorasyon işleminin ardından bina 2021 yılında Millî Mücadele ve Atatürk Müzesi adıyla hizmete açılmıştır.

Hikmet KAVRUK

KAYNAKÇA

AYSAL, Necdet, “Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’da İlk Günleri Ziraat Mektebi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 39, Mayıs 2007, s.359-396

BAHÇECİ, Müge, YENEL, Aybike, “Ankara Eski Çoban Mektebi’nin Mevcut Durumu ve Yeniden İşlevlendirme Olanakları” **IDA: International Design and Art Journal**, Volume 1, Issue 1, 2019, s.124-143

GÜZ, Nurettin, “Anadolu Ajansı”, **aturkansiklopedisi.gov.tr** (Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2023)

KESKİN, Özkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modern Ziraat Eğitiminin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi”, **OTAM**, S 28, Güz 2010, s.87-106

ÖZTOPRAK, İzzet, “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi”, **aturkansiklopedisi.gov.tr** (Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2023)

SANAL, Şule, MENTEŞ GÜRLER, Ayşe, ERLER, Mehmet Yavuz, “Yitirilen Bir Servet: Tiftik Keçisi” **Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 25, S 6, 2019, s.763-768

ABALIOĞLU, Yunus Nadi, **Ankara’nın İlk Günleri**, Sel Yayınları, İstanbul,1955

ADIVAR, Halide Edib, **Türk’ün Ateşle İmtihani**, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1992

DÜZGÜNEŞ, Orhan, **Hayvancılıkta Genetik Kaynaklar: Türkiye’nin Biyolojik Zenginlikleri**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara, 1987

İNÖNÜ, İsmet, **İNönü Atatürk’ü Anlatıyor**, Haz. Abdi İpekçi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1968

<https://yavuziscen.blogspot.com/p/eski-ankara-fotograflar-6.html> (Erişim Tarihi: 09 Mayıs 2023)

https://www.kecioren.bel.tr/tarihi_muze_gece_ayri_gunduz_ayri_guzel-2055-haber.html (Erişim Tarihi: 09 Mayıs 2023)

22/07/2024 tarihinde <https://aturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ankara-ziraat-mektebi/?pdf=6374> adresinden erişilmiştir